

УДК 002.2:02(477)

Іван Альмес,
наук. співробітник Львівського відділення
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського НАН України

**«ЦЕРКОВНІ КНИГИ»
У ВІЦІНСЬКОМУ ВАСИЛІАНСЬКОМУ МОНАСТІРІ
(За матеріалами інвентарного опису 1774 р.)**

У статті на прикладі реконструкції складу «церковних книг» Віциньського василіанського монастиря розглянуто інформаційний потенціал інвентарних описів монастирів ранньомодерного часу для вивчення історії монастирських книгозбірень. Публікується вперше фрагмент інвентарного опису даної обителі за 1774 р. Крім того, розглянуто «конфесійний» склад богослужбової літератури даного монастиря, богослужбове книжкове наповнення василіанських монастирів Львівської єпархії в останній чверті XVIII ст.

Ключові слова: Віциньський василіанський монастир, монастирська книгозбірня, інвентарний опис, інформаційний потенціал, «церковні книги», богослужбова література.

У ранньомодерний період важливими осередками друкарства, центрами книжності були монастирі. В обителях формувались книжкові колекції, лише частина з яких збереглась до сьогодні. В умовах, коли книжкове зібрання певної обителі до сьогодні не збереглося як цілісний фонд, розпорошене, або взагалі знищене, особливо цінними джерелами для реконструкції монастирської книгозбірні є інвентарні описи. В інвентарях монастирів подаються детальні описи рухомого та нерухомого майна обителі, тобто відображено їхній матеріальний стан. Крім того, як правило є історична довідка, описи цінних документів монастиря тощо. Інвентарні описи є важливим джерелом до вивчення не лише господарського, але й духовного, інтелектуального життя монастирів, оскільки в них подаються описи церковних та бібліотечних книг [22, с. 265]. Не дивно, що більшість досліджень монастирських книжкових зібрань стосуються великих та знаних чернечих осередків. Серед українських та польських дослідників, які використовували інвентарі для вивчення

православних чи унійних монастирських книжкових зібрань на українських землях в XVII–XVIII ст. варто зазначити праці Ігоря Мицька, Тетяни Гуцаленко, Марії Кольбух, Валентини Лось, Марії Підлипчак-Маєрович, Беати Лоренс [5].

Найважливішим складником будь-якого чернечого книжкового зібрання є богослужбові книги, оскільки без них в обителях не могло відбуватися повноцінне молитовне життя [6, с. 40–41; 34, s. 135, 154], яке є основою чернечої духовності [12, с. 68]. У східному обряді до числа богослужбових книг відносять: Євангеліє, Апостол, Псалтир, Часослов, Октоїх, Тріодь Пісна, Тріодь Цвітна, Мінея, Службеник, Требник, Чиновник (Службеник архиерейський), Ирмолой (Ирмологіон), Устав (Типікон), Акафістник, Канонник, Правильник (Правило до Святого Причастя), Молитвослов [30; 18, с. 30–39].

Впродовж XVII–XVIII ст. однією з перманентних проблем Унійної Церкви була відсутність єдиного корпусу богослужбових книг. Хоча неодноразово здійснювалися спроби уніфікації богослужбової практики ще у XVII ст. Зрештою і в XVIII ст., після постанов Замойського синоду про друк нових богослужбових книг, цього вповні реалізувати не вдалося [29, s. 382]. В монастирях були як православні так і унійні, подекуди католицькі видання богослужбової літератури. Одним із наслідків чого, за словами Тараса Шманька, були «обрядові гібризми» в богослужбовій практиці [24, с. 351]. За спостереженнями папського нунція у Польщі Джузеппе Гарампі (1772–1776) унійне духовенство послуговувалося різними виданнями богослужбових книг, був «безлад стосовно порядку проведення богослужіння». Такий безлад пояснюється, на думку нунція, «численними і доволі відмінними між собою виданнями Часослова, Службеника та інших церковних книг, що виходили друком впродовж років» [6, с. 112].

Певною мірою індикатором «конфесійної приналежності» богослужбових книг є місце їхнього видання. Православні книги друкували у київській, московських, львівській (до першої третини XVIII ст.) тощо друкарнях. У львівській братській друкарні, навіть після переходу ставропігійного братства на унію у 1709 р., братчики продовжували певний час друкувати «традиційні» богослужбові тексти [23, с. 102], які «не зовсім узгоджувалися» із замойськими постановами [6, с. 106]. Унійні богослужбові книги у XVIII ст. друкували в унівській, почаївській, віленській, супрасльській друкарнях [28]. Хоча, наприклад, почаївська друкарня

найчастіше передруковувала богослужбові тексти з православних видань. Це було зумовлено двома чинниками: прагненням продавати свої книги православним; переконанням про достатню канонічність текстів з тогочасних православних друкарень [10, с. 12]. Тобто, незважаючи на те, що почаївська друкарня належала до василіянського чину, діяльність її виходила за вузько конфесійні межі. Подібно до того як київські, новгород-сіверські, чернігівські видання використовувалися не тільки православним, але й унійним духовенством, так і почаївські унійні видання поширювалися серед православних [10, с. 17]. Прикладом тривалого зберігання православних традицій у почаївських друках є поява філіокве у Службениках з Почаєва лише з 1765 р. [13, с. 338], що виступає ще одним зі свідчень складності провадження богослужбової уніфікації в Унійній Церкві. В перший період своєї діяльності (1648–1699) унівські видання за змістом не відрізнялись від типових тогочасних православних видань [23, с. 100]. Натомість у XVIII ст. унівська друкарня виконувала завдання випуску «ісправлених» богослужбових книг, що насамперед регламентувалося постановами Замойського собору [23, с. 102]. Наприклад, в унівському Службенику 1733 р., який базувався на основі видання Кипріяна Жоховського, були тексти «читаної» літургії [23, с. 103].

Одним із прикладів наявності поліконфесійного складу богослужбової літератури у василіянських монастирях Львівської єпархії в останній чверті XVIII ст. є Віцинська обитель. Монастир у Віцині (нині с. Смереківка Перемишлянського р-ну Львівської обл.) було засновано у 1695 р. з ініціативи львівського єпископа Йосифа Шумлянського [11, арк. 3 зв.]. Визначальним фактором як для заснування, так і для подальшого існування та розбудови монастиря була наявність в ньому чудотворної ікони Пресвятої Богородиці [14, с. 44]. Станом на 1724 р. в монастирі перебувало 10 ченців. У 1739 р. обитель ввійшла до складу Руської Святопокровської провінції [26, s. 37] (з 1744 р. – Чин Святого Василя Великого). У середині XVIII ст. монастир Різдва Пресвятої Богородиці належав до числа більших обителей на теренах Львівської єпархії Святопокровської провінції ЧСВВ [2, с. 257]. У 70-х роках XVIII ст. спостерігається активізація діяльності в даній обителі. Впродовж 1771–1778 рр. було збудовано «нову» церкву. У 1774 р. – перенесено з ліквідованого монастиря у Литвинові чудотворну ікону св. Онуфрія («Благого») [2, с. 257]. Щонайменше впродовж 1776–1777 рр. в обителі діяли чернечі студії з риторики та філософії [17, с. 2]. Перебувши період касат в останній чверті XVIII ст., Віцинський монастир перестав

функціонувати на початку 1860-х рр. Нищівною для обителі стала пожежа у 1846 р. [25, с. 37]. Після закриття чернечого осередку, частину зі збереженого церковного начиння, в тому числі і книги, було перевезено до церкви в сусідньому селі Дунаїв та до монастиря у Краснопуці [33, с. 13; 9, арк. 1].

До сьогодні зберігся інвентарний опис Віциньського монастиря за 1774 р. Дане джерело знаходиться у фонді 3 (Монастирі василіан) відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України (далі ЛННБУ) [8]. Зазвичай богослужбові книги в інвентарних описах виділялись в окрему групу – «церковні книги» («хкігкі cerkiewne»), тобто тих, що зберігались в церкві / церквах монастиря. Крім того, подекуди описи коштовно оздоблених Євангелій, Службників розміщувались в категоріях «Argenteria», тобто серед списку церковних речей зі срібла [1]. Подібне розміщення описів богослужбових книг спостерігається і в даному інвентарі Віциньського монастиря. Записи про богослужбові книги містять наступну інформацію: 1) порядковий номер; 2) назва книги; 3) опис оправи книги (подекуди); 4) місце видання; 5) формат книги; 6) стан збереження (подекуди); 7) кількість примірників (арабськими цифрами). Детальний опис зовнішнього вигляду книги подається лише для Євангелія, записаного в групі «Argenteria». Незважаючи на те, що немає відомостей про конкретний рік видання книги, даний інвентарний опис є доволі таки інформативним щодо складу церковних книг Віциньського монастиря.

Станом на 1774 р. у Віциньському монастирі було 11 найменувань богослужбових книг: Апостол; Євангеліє; Ирмолой; Мінея; Октоїх; Псалтир; Службник; Требник; Тріодь Пісна; Тріодь Цвітна; Півустав (див. таблицю). Також був Пом'яник та «Вослідованія празником Пресвятой тайны Евхаристіи, состраданія Пресвятія Богородица и блаженнаго священномученика Иосафата». Загалом налічувалось 58 книжкових одиниць. Не має відомостей про наявність Акафістників, Молитвословів. Ці видання здебільшого використовувались як «келійна» література [23, с. 100], тому, можливо, були у власності ченців, та не записувались до інвентарного опису.

Очевидно богослужбові книги були церковнослов'янською мовою, незважаючи на поступову девальвацію важливості цієї мови, яка все ж таки зберігала свій сакралізований статус. Наприклад у Львівській єпархії дана мова використовувалась як «офіційна» до 1730-х рр. [20, с. 304], залишаючи статус богослужбової і в пізніший період. Загалом у Віциньському

Таблиця
Кількісний склад «церковних книг» Віциньського монастиря
станом на 1774 р.

Назва книги	Кількість
Апостол	1
Євангеліє	7
Ирмолой	2
Мінея	3(25)
Октоїх	2
Пом'яник	1
Псалтир	2
Службник	7
Требник	3
Тріодь Пісна	2
Тріодь Цвітна	2
Півустав (Часослов малий)	3
«Troie nabozenstwa»	1
Загальна кількість	58

монастирі переважали львівські видання – 7 найменувань (далі н.) та 10 одиниць зберігання (далі од. зб.). Така ж кількість найменувань була і унійних друків разом узятих – 4 почаївські (у 26 од. зб. – з них 24 томи Міней) та 3 унівські (5 од. зб.). Також було одне київське видання та два невідомого походження.

Незважаючи на детальні описи *Євангелій*, не вказані місця та рік їхніх видань. Натомість подаються відомості про оправи даних книг – в червоному оксамиті (40), срібні (1), шкіряні (2). Для примірника, який фігурує в списку срібних церковних речей, укладач інвентаря подав детальний опис зовнішнього вигляду. Загалом, окрім напестольних Євангелій, був примірник (№ 3 – тут і далі подається номер позиції книги відповідно до інвентарного опису – див. Додаток) одного із трьох почаївських видань (1758, 1759, 1771) євангельських читань на страсну седмицю (тиждень перед Великоднем) [7-1, с. № 2039, 2081, 2606].

Одним із головних індикаторів богослужбової практики є *Службеники*. Саме через видання Службеників, були здійснені спроби уніфікації богослужбової практики Унійної Церкви в XVII–XVIII ст. Окрім віленського Службеника у 1617 р. [3, с. 120], впродовж XVII ст. були ще три невдалі спроби унійного видання цієї книги – у 1630-х рр., 1655 р. та на початку 1680-х рр. [6, с. 59] Зрештою, «зразковим» виданням став Службеник 1692 р. митрополита Кипріяна Жоховського – одна з найважливіших унійних літургійних пам'яток [4, с. 311]. Саме цей варіант книги став прототипом для більшості унійних видань XVIII – першої половини XX ст. [16, с. 126].

У Віциньському монастирі з семи примірників Службеника п'ять були унійними – чотири унівські та один почаївський друки. Відомі чотири окремі видання Службеника, здійснені в унівській друкарні – 1733, 1740, 1740 (святительський, тобто архиєрейський) та 1747 рр. – всі у форматі фоліо [7-П, № 1216, 1358, 1362, 1588]. Стосовно «малого» почаївського Службеника (№ 6), то всі видання цієї книги у Почаєві були у форматі фоліо, окрім одного – 1764 р. у форматі октаво. Вірогідно цей «*Чин діаконського служення в священнодійстві божественній літургії... от Службеника собран*» [7-П, № 2331] і знаходився у Віциньському монастирі. Один зі Службеників – «старий» львівський друк (№ 7). Це, вірогідно, одне з п'яти видань львівського братства, виконаних у XVII ст. [7-І, № 258, 352, 432, 598, 668] з позицій могилянської традиції [6, с. 395].

Показовим елементом латинізації богослужбової практики у Віциньському василіанському монастирі є наявність «латинського» Службеника (№ 22) – римо-католицького Міссала. Польський дослідник Пшемислав Новаковський вважає наявність такої книги в тогочасних унійних церквах та монастирях суттєвим аргументом латинізації богослужбової практики [32, с. 110]. Хоча запис про наявність цієї книги, який міститься серед списку церковних книг Віциньського монастиря, звичайно однозначно не свідчить про її використання під час богослужіння, проте зберігання латинського Міссала саме в одній із монастирських церков скоріш за все було призначене для його використання у богослужбовій практиці. Бо, наприклад, у Крехівському монастирі латинський Бreviарій (у східному обряді Часослов) згадується серед списку бібліотечних, а не «церковних» [1, с. 160].

Знаходились у монастирі і різні видання *Требників*. Не дивно, що був *Требник Петра Могили* (№ 17), тобто київський друк 1646 р. [7-І, № 354]. У XVIII ст. це видання слугувало зразком не лише для православних, але і

для унійних друків [21, с. 139]. Також знаходився один із львівських друків – 1645, 1668, 1682, 1695, 1719, 1761 рр. [7-І, № 335, № 449, № 608, № 698; 7-П, № 955, № 2212]. Щодо унівського *Требника* (№ 19), то відомі три видання цієї книги у форматі октаво – 1681, 1739, 1744 [7-І, № 600; 7-П, № 1253, № 1334, № 1474]. Можна припустити, що у Віцині був один із примірників «новіших» друків, доповнених елементами латинської сакраменталогії [23, с. 103].

Серед колекції рукописних книг монастиря була *Мінея* (№ 13). Поширеність цієї богослужбової книги в монастирях, саме в рукописних варіантах, було зумовлене її значним обсягом та, відповідно, високою ціною у друкованому вигляді. Також зазначається в інвентарному описі і про наявність почаївського видання *Мінеї* (№ 12). Зважаючи на те, що вказується 24 од. зб., це означає, що було два примірники видання у 12 томах. Подібні багатотомні та дорогі *Мінеї* видавались на українських землях в ранньомодерний період лише чотири рази – тричі в Києві (1750, 1774, 1787 рр.) та один раз у Почаєві (1761 р.) [10, с. 11]. Саме примірники коштовного почаївського видання 1761 р. місячних *Міней* службових [7-П, № 2207] і знаходились у Віциньському монастирі.

Львівськими виданнями були представлені у Віциньській обителі *Півустави* (*Часослови Малі* – № 9), *Апостол* (№ 8), *Октоїхи* (№ 10), *Ірмолої* (№ 11) та *Псалтирі* (№ 14). Невідомо які саме примірники *Триодей* (Пісних та Цвітних – № 15–16) знаходились у монастирі, вірогідно це також були львівські видання. Варто зазначити і про рукописний примірник *Октоїха* «віциньського» походження з XVI ст., хоча в інвентарі немає відомостей про такий манускрипт. Спочатку цей рукопис знаходився у Підгорецькому монастирі, а згодом, очевидно разом із його власником, ієромонахом Йосифом Тучапським, перемістився до Віциньської обителі, про що свідчить маргіналія 1717 р.: «*Азь Ієромонах Іосифъ Тучапски з Вишнечика конве[н]та братии обители мнои чудотворнои Иусуноскоу п[ана] б[ога] року аґзи...*» [15, с. 101; 31, с. 338].

Зазначається в інвентарі і про наявність *Пом'яника* (№ 21). Це одна із небагатьох книг з Віциньського монастиря, яка збереглася до сьогодні. «*Свнодикъ сирѣчь Собраніе именъ, д[у]шъ вѣрны[х] православныхъ хр[ис]тіанъ, почину с[в]я[ты]а кафоллческіа церкви*» укладений в алфавітному порядку назв населених пунктів, яких налічується близько 180, та містить записи імен усопших [19].

Окремо варто згадати про книгу «*Troie nabozenstwa*» (№ 20). Це одне

із видань богослужінь, присвячених Пресвятій Євхаристії, Состраданню Пресвятої Богородиці та блаженному Йосафату (Кунцевичу). «Вослідження празником» видавали в Уневі (1738, 1745), Почаєві (1741, 1742, 1762) та Львові (1746) [7–II]. Певною мірою маркером «унійності» богослужбової практики можна вважати наявність ікон, богослужбових текстів Йосафату Кунцевичу. Власне у Віцинському монастирі були літургійні тексти на честь блаженного Йосафата.

Подаються в інвентарному описі і відомості до історії формування книжкової колекції монастиря. Зокрема одне із Євангелій (№ 1) прибуло до Віцинського монастиря «з Литвинова». Мається на увазі монастир св. Онуфрія у Литвинові, який саме у 1774 р. був ліквідований [15, с. 51], а книги перенесено до інших монастирів, частину в тому числі – і до Віцинського. Крім того, з Литвинова сюди перенесли ще й ікону св. Онуфрія [14, с. 54–55]. Якщо примірником Євангелія монастир поповнився, то Півустави навпаки були забрані («gozebrane») та передані вірогідно до парафіяльних або монастирських церков (№ 9).

Таким чином, на основі інвентарного опису вдалося ідентифікувати та відтворити не лише кількісний склад, але і тематичне наповнення богослужбової літератури. Певні відомості в інвентарному описі подаються і до історії формування книжкового зібрання. Станом на 1774 р. у Віцинському василіанському монастирі переважали друковані книги – видання львівської, почаївської та унівської типографій. Примітно, що видання саме Службника, як одного із маркерів богослужбової практики, представлені переважно унівськими унійними друками. В останній чверті XVIII ст. у Віцинській обителі спостерігається поліконфесійний склад богослужбової літератури, своєрідне «богослужбове койне» [28], тобто були унійні, православні видання богослужбових книг східного обряду. Наявність Міссалу, тобто книги західної традиції не виглядає чимось незвичайним, оскільки католицькі богослужбові книги знаходились і в інших чернечих обителях, наприклад в Крехівській. Загалом у монастирі були всі богослужбові книги необхідні для забезпечення в ньому повноцінного літургійного життя.

Список використаних джерел

1. Альмес І. Богослужбові книги у Крехівському василіанському монастирі у другій половині XVIII ст. / Іван Альмес // Історія релігій в Україні : науковий щорічник / упор. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. – Львів, 2014. – Кн. 1. – С. 155–168.

2. Ваврик М. Василіанські монастирі на Галицькому Поділлі / Михайло Ваврик // Шляхами Золотого Поділля. – Філадельфія, 1960. – Ч. 1. – С. 243–260.

3. Ваврик М. До історії службника в Укр. Католическій Церкві в 2-й пол. 17-го ст. / Михайло Ваврик // Записки ЧСВВ. – Рим, 1979. – Секція II. – Т. 10 (16). – Вип. 1–4. – С. 98–142.

4. Ваврик М. Службник Митр. К. Жоховського 1692 р. (Генеза й аналіз) / Михайло Ваврик // Записки ЧСВВ. – Рим, 1985. – Секція II. – Т. 12 (18). – Вип. 1–4. – С. 311–341.

5. Гуцаленко Т. Два інвентарі Святоспаського монастиря / Тетяна Гуцаленко // Старосамбірщина – III: Альманах. – Старий Самбір, 2004. – С. 320–357; [Мицько І.] Матеріали до історії Унівської бібліотеки // Лавра: часопис монахів Студитського Уставу. – Львів, 1999. – Ч. 3. – С. 32–36; Лось В. Василіанські бібліотеки в світлі монастирських інвентарів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (Правобережна Україна XVIII–XIX століття) / Валентина Лось // Między Rzucem a Nowosybirskiem. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Marianowi Radwanowi SCJ. – Lublin, 2012. – С. 605–622; Lorens B. Inwentarz biblioteki bazylikańskiej archimandrii w Uniowie z 1789 r. / Beata Lorens // Hereditas Monasteriorum. – Wrocław, 2013. – Vol. 2. – S. 253–269; Pidhupczak-Majerowicz M. Biblioteki i bibliotekarstwo zakonne na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XVII – XVIII w. / Maria Pidhupczak-Majerowicz. – Wrocław, 1996. – 195 s.

6. Гуцуляк Л. Д. Божественна Літургія Йоана Золотоустого в Київській Митрополії після Унії з Римом (1596–1839) / Лаврентій Данило Гуцуляк. – Львів, 2004. – 432 с.

7. Запаско Я., Ісаєвич Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків виданих на Україні / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. – Львів, 1981. – Кн. 1 : 1574–1700 pp. – 136 с.; 1984. – Кн. 2. Ч. 1 : 1701–1764 pp. – 132 с.; Кн. 2. Ч. 2 : 1765–1800 pp. – 128 с.

8. Інвентарний опис Віцинського монастиря 1774 р. // ЛННБУ, Відділ рукописів. – Ф. 3. – Спр. 276. – 39 арк.

9. Інвентарний опис Віцинського монастиря 1844–1850 pp. // ЦДІА України у Львові. – Ф. 684. – Оп. 1. – Спр. 1209. – 7 арк.

10. Ісаєвич Я. Книговидавництво та друкарство в Почаєві: ініціатори та виконавці / Ярослав Ісаєвич // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та стародруки: збірник наукових праць. – Київ, 2011. – С. 7–22.

11. Історична довідка про Віцинський монастир // ЦДІА України у Львові. – Ф. 684. – Оп. 1. – Спр. 1201. – 4 арк.

12. Козак О. О. Богослов'я обряду монашої схими: У світлі Требника Митрополита Петра Могили / Олег Орест Козак. – Львів, 1998. – 92 с.

13. Корзо М. Брестская уния и катехетическая література / Маргарита Корзо // Берестейська унія (1596) в історії та історіографії: спроба підсумку. Матеріали міжнародного наукового діалогу про Берестейську унію фундації PRO ORIENTE

(третя зустріч: Львів, 21–23 серпня 2006 р.) та Міжнародного наукового симпозиуму Інституту історії Церкви Українського Католицького Університету «Берестейська церковна унія: перспективи наукового консенсусу в контексті національно-конфесійного дискурсу» (Львів, 24–27 серпня 2006 р.) / за ред. Йогана Марте й Олега Турія. – Львів, 2008. – С. 323–339.

14. *Коссак [Е.]* Монастирі Галичини (передрук праці 1867 р.) / [Еміліан] Коссак // Лавра: часопис монахів студитського уставу. – Львів, 1999. – № 7 – С. 41–55.

15. *Крип'якевич І.* Середньовічні монастирі в Галичині. Спроба каталогу (передрук праці 1930 р.) / Іван Крип'якевич // Лавра: часопис монахів студитського уставу. – Львів, 1999. – № 5. – С. 45–64.

16. *Лабынцев Ю., Щавинская Л.* Некоторые обстоятельства и средства поддержания белорусско-украинской униатской литургической практики в XVII – XIX вв. / Юрий Лабынцев, Лариса Щавинская // Древняя Русь. – Москва, 2000. – № 2. – С. 124–136.

17. *Лукань Р., Филипчак І.* Центральна окружна головна школа в Лаврові 1788/1789–1910/11 / Роман Лукань, Іван Филипчак. – Львів, 1936. – 193 с.

18. Настольная книга священнослужителя. – Москва, 1977. – Т. 1. – 768 с.

19. Пом'яник Віциньського монастиря (1739–1777 рр.) // ЛННБУ, Відділ рукописів. – Ф. 3. – Спр. 83. – 286 арк.

20. *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія XII – XVIII століть: організаційна структура та правовий статус / Ігор Скочиляс. – Львів, 2010. – ххiv+832 с.

21. *Хойнацкий А.* Западнорусские уніятські требники – сравнительно съ требниками православными и латинскими / Андрей Хойнацкий // Труды Киевской Духовной Академии. – Киев, 1867. – № 2. – С. 137–179.

22. *Ціборовська-Римарович І.* Видовий та джерелознавчий аналіз документів з історії книги та історії бібліотек в Україні XVI – першої чверті XIX ст. / Ірина Ціборовська-Римарович // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – Вип. 34. – С. 259–279.

23. *Шманько Т.* Богослужбові книги унівської друкарні / Тарас Шманько // Каллофонія: науковий збірник церковної монодії та гимнографії. – Львів, 2004. – Ч. 2. – С. 98–104.

24. *Шманько Т.* Латинізація та окциденталізація: прояви і наслідки / Тарас Шманько // Берестейська унія (1596) в історії та історіографії: спроба підсумку. Матеріали міжнародного наукового діалогу про Берестейську унію фундації PRO ORIENTE (третя зустріч: Львів, 21–23 серпня 2006 р.) та Міжнародного наукового симпозиуму Інституту історії Церкви Українського Католицького Університету «Берестейська церковна унія: перспективи наукового консенсусу в контексті національно-конфесійного дискурсу» (Львів, 24–27 серпня 2006 р.) / за ред. Йогана Марте й Олега Турія. – Львів, 2008. – С. 340–352.

25. *Щапов Я.* Восточнославянские и южнославянские рукописные книги в собраниях Польской Народной Республики / Ярослав Щапов. – Москва, 1976. – Т. 2. – 202 с.

26. *Цыквас О.* Kronika klasztoru wicyńskiego i jej znaczenie dla badań nad archiwum klasztornym (koniec XVIII w. – pierwsza połowa XIX w.) / Olena Cykwas // Pamiętnik XIII Ogólnopolskiego Zjazdu Studentów Archiwistyki Lublin-Zamość, 27–29 kwietnia 2011 roku. Kancelarie oraz archiwa wczoraj i dziś / pod. red. J. Łosowskiego, E. Markowskiej. – Warszawa, 2012. – S. 35–40.

27. *Galadza P.* Liturgical Latinization and Kievan Ecumenism: Losing the Koinonē / Peter Galadza // Logos: A Journal of Eastern Christian Studies. – Ottawa, 1994. – Vol. 35. – № 1–4. – P. 173–194.

28. *Getka J.* Polskojęzyczne druki bazylikańskie (XVIII wiek) / Joanna Getka. – Warszawa, 2013. – 344 s.

29. *Gil A., Skoczylas I.* Kościoły Wschodnie w państwie polsko-litewskim w procesie przemian i adaptacji: metropolia kijowska w latach 1458–1795 / Andrzej Gil, Igor Skoczylas. – Lublin-Lwów, 2014. – 684 s.+ 62 s.

30. *Narbutt O.* Historia i typologia ksiąg bizantyńsko-słowiańskich: zagadnienie identyfikacji według kryterium treściowego / Olgierd Narbutt. – Warszawa, 1979. – 147 s.

31. *Naumow A.* Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce: katalog / opracowali A. Naumow, A. Kaszlej. – Kraków, 2004. – 572 s.

32. *Nowakowski P.* Pierwsze pontyfikały obrządku bizantyjsko-słowiańskiego (XVII/XVIII w.) jako przykład łączenia wschodniej i zachodniej tradycji liturgicznej w Cerkwi Greckokatolickiej / Przemysław Nowakowski // Harmonijne współistnienie kultury Wschodu i Zachodu na Ukrainie. – Kraków, 2000. – S. 105–110.

33. *Piotrowski J.* Jezierna / Józef Piotrowski // Sprawozdania CK Grona Konserwatorów Galicji Wschodniej. – Lwów, 1907. – T. 3. – № 52–63. – S. 12–20.

34. *Senyk S.* The Eucharistic Liturgy in Ruthenian Church Practice: Frequency of Celebration and Attendance before the-Nineteenth Century / Sofia Senyk // Orientalia Christiana Periodica. – Roma, 1985. – T. 51. – Fasc. I. – P. 123–155.

Додаток

**Фрагмент інвентарного опису Віциньського монастиря за 1774 р.
Argentaria**

/арк. 6/

40. Do tego tytułu nalezec mogą Ewangelia. W aksamit czerwony oprawna, z ktorych na iedney na srebrney blasze Krzyz fercychowany z odlewany korpusikiem, pozlacany. Po rogach, fercychowane blaszki, y na nich 4 ewangelistow wyzlacanych, y brzegi w koło w koronki. Na drugiey stronie na blasce fercychowany P. Zbawiciel z dwoma osobami. Zamiast naroznikow 4 kwiaty fercychowane y dwie klawzurki srebrne. Na drugiey poiedney stronie na blasce sredney iest wyrysowana Passya z dwiama osobami. Gwiazdek 6 na rogach rysowanych 4 ewangelistow, brzegi idą w koło. Po drugiey stronie na blasce imie Jesus, 4 pukła, 2 klawzurki.....2

/арк. 12/

Xięgi cerkiewne chorowe

1. Ewangelii w srebro oprawnych [*зверху написано – z Litwinowa*].....2
2. Ewangelii w skorę oprawnych.....2
3. Ewangelia druku Poczajowskie[go] na Strasty.....1
4. Mszałów Uniowskiego druku.....3
5. Mszał czwarty w kaplicy nexti cujus.....1
6. Mszał mały Poczajowskiego druku.....1
7. Służebnik stary Lwowskiego druku.....1
8. Apostoł Lwowskiego druku in folio.....1
9. Połustawow czyli czasosłowow Lwowskich.....3 [*збоку записано – розібране до drugih*]
10. Oktoichow Lwowskiego druku in folio.....2
11. Jarmołoiow Lwowskiego druku.....2
12. Miney Poczajowskiego druku in folio.....24*
13. Minea Pisana stara.....1
14. Psalteryzów druku Lwowskiego.....2
15. Tryody Postnych drukowanych.....2
16. Tryody Cwitnych drukowanych.....2

/арк. 12 зв./

17. Trebnik wielki Mohyły na dwie xięgi podzielony.....1
18. Trebnik Lwowskiego druku in 4to.....1
19. Trebnik Uniowskiego druku in 8vo.....1
20. Troie nabozenstwa Corpori Xti.....1
21. Xięga Pomiany.....1
22. Mszał łacinski.....1

* – два видання у 12-ти томах кожне.

ЛННБУ, Відділ рукописів. – Ф. 3. – Спр. 276. – Арк. 6, 12–12 зв. Оригінал.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2015 р.

UDC 002.2:02(477)

Ivan Almes,

Lviv branch of Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies, National Academy of Sciences, Ukraine

«Church books» in the Vicyn basilian monastery (Based on the inventory of 1774)

If some monastic book collections did not survive as single fund until now, or even been destroyed, especially valuable sources for the reconstruction of the monastic libraries are inventories. In this article the information potential of the inventories of monasteries in early modern period is regarded for example of the reconstruction of the content of the «church books» of the Vicyn basilian monastery. The fragment of the inventory 1774 is published for the first time. The most important part of any religious book collections are the liturgical literature, because without them the full life of prayer, which is the foundation of monastic spirituality, didn't can be present. Usually the liturgical books are submitted as a separate group in the inventories – «church books» («xięgi cerkiewne»), it means that they were kept in the monastery church / churches. Actually the liturgical literature in the basilian monasteries in the last quarter of XVIII century is considered for the example of one of the monastery. In this period in Vicyn monastery was been the policonfessional composition of liturgical literature – Uniate and Orthodox publications, as well as the Roman Catholic Missal. In general, the monastery was fully equipped of the liturgical books, and thus it was possible to conduct a full liturgical life.

Keywords: Vicyn Basilian monastery, monastic inventories, «church books», liturgical literature.

УДК 002.2:02(477)

Иван Альмес,научный сотрудник Львовского отделения
Института украинской археологии и источниковедения
имени М. С. Грушевского НАН Украины

**«Церковные книги» в Вициньской василианской обители
(По материалам инвентарного описания 1774 г.)**

В условиях если книжное собрание определенной обители до сих пор не сохранилось как целостный фонд или вообще было уничтожено, особенно ценными источниками для реконструкции монастырской библиотеки являются инвентарные описания. В статье, на примере реконструкции склада «церковных книг» Вициньского василианского монастыря, рассмотрено информационный потенциал инвентарных описаний обителей раннемодерного времени для изучения истории

монашеских библиотек. Фрагмент инвентаря 1774 г. с описаниями «церковных книг» публикуется впервые. Важнейшей составляющей любого монашеского книжного собрания являются богослужебные книги, поскольку без них в обителях не могла происходить полноценная молитвенная жизнь, которая является основой монашеской духовности. Обычно богослужебные книги в инвентарных описаниях выделялись в отдельную группу – «церковные книги» («*księgi cerkiewne*»), то есть те, которые хранились в церкви / церквях монастыря. Собственно на примере одной из обителей рассмотрено богослужебное книжное наполнение василианских монастырей в последней четверти XVIII в. В этот период в Вицинской обители наблюдается поликонфессиональный состав богослужебной литературы – были униатские и православные издания, а также римско-католический Миссал. В общем монастырь был полностью обеспечен богослужебными книгами, а, следовательно, имел возможность осуществлять полноценную литургическую жизнь.

Ключевые слова: Вицинская василианская обитель, инвентарное описание, «церковные книги», богослужебная литература.

УДК 930.2:94(477)

Ольга Березовська,

мол. наук. співробітник Інституту архівознавства НБУВ

ІНФОРМАТИВНА РЕПРЕЗЕНТАТИВНІСТЬ МЕМУАРИСТИКИ ЯК ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ОДЕСЬКОЇ ГРОМАДИ 1870–1890-х РОКІВ

Висвітлено питання інформативної репрезентативності мемуаристики діячів українського громадського руху другої половини XIX ст. як джерела з історії Одеської громади 70–90-х років XIX ст., відзначено, що попри певний суб'єктивізм, мемуари мають велике значення у розкритті дослідниками багатьох ключових питань з історії українського національно-демократичного руху цього періоду.

Ключові слова: мемуари, Одеська громада, український національно-демократичний рух.

Інформативні можливості мемуаристики діячів українського громадського руху в сучасному інформаційному просторі все більше привертають увагу нинішніх дослідників. Так, важливою складовою при дослідженні історії становлення та діяльності Одеської громади 70–90-х років XIX ст. є джерела особового походження, серед яких – мемуарні праці, особливо з огляду на те, що громадське життя, видатні постаті та діячі громадського руху знайшли чи не найповніше відображення саме у спогадах. А при відсутності офіційних нормативно-організаційних, установчих документів громад другої половини XIX ст. джерела особового походження мають велике значення у розкритті дослідниками багатьох ключових питань з історії українського національно-демократичного руху цього періоду. Зрозуміло, що вони мають деякий суб'єктивізм та певні неточності, але поряд з листуванням мемуари яскраво передають атмосферу й колорит висвітлюваної епохи та всебічно характеризують постаті учасників громадського руху.

При розробленні наукових досліджень з питань громадського руху дослідники широко застосовують спогади. В працях О. В. Болдирева [1; 2], А. М. Катренка [7], О. С. Козирева [9; 10], С. Г. Чмир [4] прослідковується історико-джерелознавчий аналіз мемуаристики діячів українського національно-демократичного руху другої половини XIX ст. крізь призму